

УДК 347.12:341.215.2

Драгомирова Юлія Василівна,

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Постановка проблеми. Згідно зі ст. 51 Конституції України [1]: «Сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою». Держава повинна бути зацікавлена у міцній та стійкій сім'ї, в зв'язку з чим вона прагне створити гарантії для того, щоб за життя, подружжя шлюб без вагомих причин не розривався. Але чинне законодавство закріпило принцип свободи розірвання шлюбу. Цей принцип є невід'ємною частиною свободи вступу у шлюб. Суб'єктивне право на розірвання шлюбу виникає у подружжя з моменту його укладення, а реалізується воно внаслідок звернення до суду або органу РАЦС із заявою про розірвання шлюбу.

Стан дослідження теми. Дисертаційні дослідження українських вчених розглядають окремі питання щодо припинення шлюбу, такі як: «Правове регулювання припинення шлюбу за законодавством України» (О. І. Сафончик, 2004 р.), «Укладення та розірвання шлюбу за законодавством України» (О. Ю. Бикова, 2005 р.), «Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України» (К. М. Глиняна, 2006 р.), «Припинення шлюбу за законодавством України» (А. Б. Болховітінова, 2009 р.). Питання розірвання шлюбу розглядають праці В. І. Борисової, М. М. Дякович, І. В. Жилінкової, О. Ієвіні, В. П. Мироненко, З. В. Ромовської та інших дослідників сучасного та радянського періодів.

Метою даного дослідження є аналіз науково-теоретичних аспектів правового регулювання розірвання шлюбу за законодавством України та Республіки Польщі.

Виклад основного матеріалу. На протяжні останніх десяти років в Україні було розірвано понад п'ятдесят відсотків шлюбів. На думку багатьох вчених говориться, що в Україні процедура розірвання шлюбу є достатньо простішою і не такою затратною, ніж в інших країнах Євросоюзу. Також ще однією із причин можна назвати, що чинне законодавство України фактично не передбачає об-

меження права одного із подружжя на розірвання шлюбу, але є і винятки (наприклад: забороняється подавати позовну заяву про розірвання шлюбу під час вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини).

Слід зазначити, що ж взагалі розуміється під правовим регулюванням. В юридичній літературі одні вчені дотримуються думки, що правове регулювання – це правовий вплив, тобто сукупність різних видів і форм впливу права на суспільні відносини, на поведінку та свідомість людей. Інші вчені вважають, що правове регулювання – це вплив права на суспільні відносини за допомогою системи спеціальних юридичних засобів, тому що не кожна правова категорія регулює суспільні відносини.

Під правовим регулюванням суспільних відносин слід розуміти лише одну із форм впливу права на суспільні відносини – вплив за допомогою правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації.

Так, Я. М. Шевченко розглядає особливості правового регулювання сімейних відносин шляхом встановлення понять «правове регулювання» і «сім'я», в результаті чого робить висновок, що існування сім'ї не завжди пов'язане з тим, як відбувається правове регулювання суспільних відносин, породження існування сім'ї. Не правове регулювання породжує сім'я, так само, як і не право власності породжує відносини власності [7, с. 10]. Отже, можна зробити висновок, що правове регулювання суспільних відносин, які пов'язані з існуванням і розірванням шлюбу та сім'ї, лише обумовлює об'єктивну закономірність існування та розірвання шлюбу та сім'ї. При цьому рівень правового регулювання має важливе значення як для існування шлюбу, так само і для його припинення, особливо в аспекті захисту прав та інтересів колишнього подружжя, їхніх дітей.

Що стосується поняття «припинення шлюбу», то у навчальній та науковій літературі найчастіше визначається, як припинення на майбутнє правовідносин між подружжям, які виникли із зареєстрованого дійсного шлюбу на підставі певних юридичних фактів.

Відповідно до чинного законодавства шлюб припиняється в результаті смерті одного з подружжя, оголошення одного подружжя померлим, або шляхом його розірвання.

Розірвання шлюбу – одна з підстав припинення шлюбу (ч. 2 ст. 104 Сімейного кодексу України [2]), що здійснюється органами РАЦС або судом.

Ані сімейне законодавство, ані доктрина права не містять на сьогоднішній день чіткого визначення поняття «розірвання шлюбу». У більшості літератури звертається увага лише на той факт, що розірвання шлюбу є різновидом припинення шлюбу за життя подружжя.

З точки зору чинного законодавства та доробок сімейного права зазначається, що розірвання шлюбу – це визначена в законодавстві процедура припинення на майбутнє особистих немайнових та майнових подружніх правовідносин живих чоловіка та жінки, які знаходяться у дійсному зареєстрованому шлюбі. Ця процедура може відбуватися тільки у чітко визначеному законом порядку, за наявності відповідних підстав та мотивів.

Можна вважати, що укладення шляхом реєстрації цивільного шлюбу за умов і в порядку, яке передбачено законом. Можна зробити висновок, якщо немає дійсного зареєстрованого шлюбу, то не може бути його розірвання, тобто це загальна об'єктивна існуюча підстава.

Але також не можна забувати і про спеціальні підстави (мотиви і причини), за наявності яких шлюб може бути розірвано. Під мотивом слід вважати внутрішню волю хоча б одного із подружжя, або їх обох розірвати шлюб, що виражається зовні. А до причин (підстав) розірвання шлюбу ми може віднести саме ті факти реальної дійсності, які свідчать, що подальше подружнє життя чоловіка та жінки буде суперечити інтересам одного з них, їх обох або їхніх дітей, які мають істотне значення.

К. М. Глиняна пропонує до системи підстав розірвання шлюбу зарахувати дві групи підстав, а саме загальну (основна) та спеціальні підстави. При цьому наявність зареєстрованого шлюбу є загальною і однаковою підставою для кожного випадку розірвання цивільного шлюбу, незалежно від сторін, тривалості шлюбу. А що ж стосується спеціальних підстав, то вони, як правило, є своєрідними і особливими в кожному конкретному випадку і залежать вже від багатьох різних обставин. До таких підстав можна віднести: зраду одного з подружжя, зловживання спиртними напоями та наркотич-

ними речовинами, незмога або небажання мати дітей, визнання одного з подружжя недієздатним тощо [5, с.16].

Для розірвання шлюбу за чинним законодавством обов'язково повинна мати місце вся система підстав. Якщо ж немає загальної чи спеціальних, то не може йти мова про розірвання шлюбу.

Розірвання шлюбу в органі РАЦС, як правило здійснюється за таких умов: по-перше подружжя має право подати спільну заяву про розірвання шлюбу, по-друге подружжя не повинне мати дітей, по-третє орган РАЦС складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана, по-четверте орган РАЦС не з'ясовує причини розірвання шлюбу, по-п'яте орган РАЦС не вживає заходів щодо примирення подружжя. Все це регулюється ст. 106 Сімейного кодексу України [2].

Що стосовно процедури розірвання шлюбу судом у порядку окремого провадження здійснюється за таких умов: по-перше подружжя повинно подати спільну заяву про розірвання шлюбу, по-друге подружжя повинно мати дітей. Але, окрім спільної заяви, подружжя повинно надати суду письмовий договір, в якому повинні бути передбачені такі умови щодо дітей: 1) з ким із подружжя будуть проживати діти; 2) яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо; 3) про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей; 4) також подружжя подає до суду договір про розмір аліментів на дитину, який має бути нотаріально посвідчений [6].

Але в літературі зазначається, якщо батьки уклали так званий «договір про розірвання шлюбу», тобто досягли згоди на утримання дитини, не обов'язковим є судовий порядок розгляду цієї категорії справи [3, с. 112].

У випадках, коли у подружжя відсутня згода, то один із подружжя має право подати позов про розірвання шлюбу. У такому випадку: суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя; суд з'ясовує справжні причини позову про розірвання; суд вживає заходів щодо примирення подружжя; суд повинен встановити чи є підстави для розірвання шлюбу; якщо суд дійде висновку, що шлюб підлягає розірванню, то він повинен вжити заходи щодо захисту інтересів дітей; суд повинен розглянути цю справу не більше ніж два місяці з дня відкриття провадження у справі; згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» [4], суд повинен забезпечити участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін.

Що ж стосується Республіки Польщі, то для багатьох поляків сімейні цінності залишаються головним в системі життєвих координат, але кількість розірвань шлюбу в релігійній Польщі збільшується з кожним роком.

Згідно даних, які були надані польськими судами, то на протязі багатьох років основними причинами розірвання шлюбів в Польщі залишаються невідповідність характерів чоловіка та дружини, зради та пияцтво.

Як і в інших країнах, розірвання шлюбу в Польщі є формальним розірванням дійсного шлюбу між подружжям. Розірвання шлюбу провадиться в судовому порядку. Винесене судом рішення про розірвання шлюбу є підставою для внесення змін до актового запису про шлюб. Орган РАЦС не веде окремої книги запису про розірвання шлюбу. Всі питання, що стосуються розірвання шлюбу, в Польщі виконуються у відповідності з Сімейним кодексом [8].

У заяві про розлучення позивач зобов'язаний вказати причини, які привели його до переконання про неможливість продовження спільного життя, а так само при наявності спільних дітей, вказати, з ким із батьків вони залишаться.

Але навіть, якщо при повному розладі між подружжям, суд має право не розривати шлюб, якщо внаслідок розлучення можуть постраждати інтереси спільних неповнолітніх дітей. Розлучення не допускається і тоді, коли його ініціює чоловік, винний у розладі спільного життя, крім тих випадків, коли чоловік чи жінка висловить свою згоду. Розірвати шлюб за взаємною згодою можна в Окружному суді за місцем проживання пари. При відсутності будь-яких претензій з боку чоловіка або дружини розлучення можливе вже на першому засіданні.

Регулювання майнових відносин – спільної власності і обов'язків по аліментному змісту подружжя – здійснюється на підставі закону про режим спільності або відповідно до шлюбного договору. Під особистим майном подружжя мається на увазі власність, яка належала їм ще до вступу в шлюб; отримана в шлюбі в дар або за заповітом; призначена для особистого користування або здійснення у професійній діяльності; придбана в якості компенсації збитку (допомога по тимчасовій непрацездатності або інвалідності) та інше. При розлученні особисте майно подружжя не належить розподілу. Поділ спільного майна здійснюється шляхом розподілу активів і пасивів в рівних частках. Якщо між подружжям був укладений шлюбний договір, то при розлученні розділ майна здійснюється згідно з його положеннями.

З 15 грудня 1999 року у Польщі було введено новий інститут сімейного права – сепарація – відокремлений режим проживання подружжя без

загального господарювання, яке визначає суд за заявою одного або обох членів подружжя. Взагалі сепарація має такі ж наслідки як розірвання шлюбу, але без можливості негайно після цього укласти повторний шлюб і повернути дошлюбне прізвище. Діти, що народилися після трьохсот днів з моменту вступу в силу рішення суду про сепарацію, є позашлюбними дітьми.

Тобто подружжя живе окремо, але веде спільне господарство і в будь-який момент можуть зійтися без всяких юридичних складнощів. Досить звернутися до суду із заявою про скасування сепарації. Багато польських пар, які вирішили розірвати шлюб, вибирають саме сепарацію, оскільки процедура цивільного розлучення не тільки обходиться недешево, але і займає багато часу (наприклад, у Варшаві – до двох років). Сепарацію прийнято розглядати не тільки як шанс врятувати шлюб, а для того, щоб остаточне рішення про розірвання шлюбу приймати, коли охолонуть емоції, але і як альтернатива для віруючих людей, для яких розпад сім'ї асоціюється з гріхом. Хоча, на думку юристів, сепарація є черговою пробою підпорядкування державного права релігійному.

Ще однією альтернативою розлучення в Польщі можна назвати анулювання шлюбу, яке тягне за собою такі ж наслідки для неповнолітніх дітей подружжя і їх майнових відносин, як при розірванні шлюбу. Згідно Сімейного кодексу [8] анулювання шлюбу може бути прийнято виключно за рішенням суду. Подружжя-католики можуть «згадати», що десять років тому вони повинчалися не за правилами і звернутися із заявою про анулювання шлюбу. Шлюб може бути анульований у разі порушення правил вступу в нього по канонічним перешкодам (вік менше 18 років, загальна втрата працездатності, психічне захворювання, двоєженство, спорідненість), дефектів декларації про наміри (необізнано взяли шлюб, помилка в ідентичності одного з подружжя, примусовий шлюб), недолік довіреності для одруження (недійсна або скасована довіреність).

Процедура анулювання церковного шлюбу давно піддавалася критиці і за дорожнечу, і за складність. Без анулювання католики, які розводяться і знову одружуються, вважаються перелюбниками і не допускаються до причастя. Розлучившись подружжя може спробувати довести, що їхній шлюб ніколи і не задовольняв вимогам церкви. У вересні 2015 Римський папа Франциск радикально реформував процедуру анулювання церковного шлюбу, укладеного в Католицькій церкві, тим самим істотно спростивши процес. Реформа запроваджує прискорену процедуру анулювання шлюбу, якщо обоє з подружжя не мають заперечень, дозволяє зроби-

ти його без шлюбного трибуналу, а також скасовує систему автоматичних апеляцій.

І поки церква проявляє лояльність до подружжя, яким не вдалося зберегти сім'ю, уряд Польщі з метою скоротити число невдалих шлюбів вже не перший рік планує штрафувати подружні пари за розлучення. Плата за судові витрати при розлученні обходиться громадянам Польщі в \$ 200, що, на думку влади, занадто дешево.

Висновки. Процедура розірвання шлюбу в Україні та Республіці Польщі є дуже схожими, але все ж таки є певні відмінності. Чинне законодавство України не передбачає таку процедуру, як се-

парація – відокремлений режим проживання подружжя без загального господарювання, яка була введена у Польщі 15 грудня 1999 року. На мою думку, було б не погано ввести цей режим і на території України, оскільки це б спростило процедуру розірвання шлюбу в Україні і у випадку, коли лише подружжя вирішить зійтись не потрібно буде ще раз реєструвати шлюб. Також наше законодавство так не взаємодіє із церквою, як наприклад у Польщі. Що ж стосовно цього питання, то на мій погляд не потрібно цю практику використовувати і в Україні, так як у нас церковний шлюб не прирівнюється до дійсно зареєстрованого шлюбу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
3. Крыжовой Д. В. Некоторые процедурно-процессуальные вопросы расторжения брака в Украине: в срезе защиты собственных неимущественных прав [Текст] / Д. В. Крыжовой // Актуальні проблеми юридичної науки: зб. Тез Міжнар. наук. конф. «Одинадцять осінніх юридичних читань» (Хмельницький, 23-24 листопада 2012 року): у 4-х ч. – Ч. 3 – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2012. – С. 111-113.
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 11.12.2007 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 1.
5. Глиняна К. М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К. М. Глиняна. – Одеса, 2006. – 20 с.
6. Дутко А. О. Розірвання шлюбу за законодавством України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/31503/A>
7. Шевченко Я. Н. Совершенствование законодательства о семье (Теоретические проблемы соотношения гражданского и семейного законодательства). – К.: Наук. думка, 1986. – 167.
8. Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy // Dz. U. z 1964 r. nr 9, poz. 59, tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 2082

Драгомирова Юлія Василівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Проведено науково-теоретичний аналіз правового регулювання розірвання шлюбу в Україні та Республіці Польща. Проаналізовано процедури розірвання шлюбу за рішенням суду у порядку окремого та позовного провадження. Розглянуті мотиви, причини, та умови розірвання шлюбу за законодавством України та Республіки Польщі.

Ключові слова: припинення шлюбу, розірвання шлюбу, причини розірвання шлюбу, сепарація, анулювання шлюбу.

Драгомирова Юлия Васильевна

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РАСТОРЖЕНИЯ БРАКА ЗА ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬШИ

Проведен научно-теоретический анализ правового регулирования расторжения брака в Украине и Республике Польша. Проанализированы процедуры расторжения брака по решению суда в порядке особого и искового производства. Рассмотрены мотивы, причины и условия расторжения брака по законодательству Украины и Республики Польша.

Ключевые слова: прекращение брака, расторжения брака, причины расторжения брака, сепарация, аннулирование брака.

Dragomyrova Iuliia Vasiliyva

LEGAL REGULATION OF THE DIVORCE UNDER THE LAWS OF UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND

In the article the scientific and theoretical analysis of the legal regulation of divorce in Ukraine and the Republic of Poland. The analysis procedure of divorce by court order in a separate and action proceedings. Author determined motives, reasons and conditions of divorce under the laws of Ukraine and the Republic of Poland.

Keywords: termination of marriage, divorce, reasons for divorce, separation, annulment of marriage.